

Załącznik nr 16
do Regulaminu konkursu nr RPMP.09.02.01-IP.01-12-030/18

Załącznik nr 1
do Uchwały nr 253/2017
Zarządu Województwa Małopolskiego
z dnia 23 lutego 2017 r.

Rekomendacje do prowadzenia
placówek wsparcia dziennego na terenie Małopolski

Spis treści

Wprowadzenie.....	2
Cele placówki.....	4
Charakterystyka odbiorców wsparcia – adresaci placówki.....	4
Zakres realizowanych oddziaływań – oferta placówki	7
Rozwijanie kompetencji kluczowych.....	8
Praca w oparciu o indywidualne plany wsparcia	11
Równoległa praca z dzieckiem oraz rodziną	15
Organizacja pracy placówki	16
Kadra oraz jej kwalifikacje.....	18
Współpraca.....	20
Warto wiedzieć.....	23
Bibliografia:	32
Załącznik nr 1	34
Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie – Europejskie Ramy Odniesienia.....	34

Wprowadzenie

Rekomendacje do prowadzenia placówek wsparcia dziennego na terenie Małopolski określają m.in. cele placówek wsparcia dziennego; charakterystykę odbiorców wsparcia; kluczowe elementy oferty jaką powinny dysponować placówki w regionie; kluczowe zasady, w tym dotyczące modelu współpracy w ramach lokalnego systemu wsparcia rodziny; opis działań nakierowanych na wsparcie personelu. Dodatkowo w rozdziale „warto wiedzieć” zwarte są opisy dobrych praktyk mogące stanowić inspirację zarówno dla podmiotów uruchamiających nową placówkę, jak i planujących rozszerzenie dotychczasowej oferty.

Punktem wyjścia do sformułowania niniejszych rekomendacji są: regulacje ustawowe – ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 października 2013 roku w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego; postanowienia Programu Strategicznego „Włączenie Społeczne” pełniącego (wraz ze SRWM) funkcję strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020; a także wyniki badania „Wsparcie dzienne dla rodzin w województwie małopolskim. Badanie małopolskich placówek wsparcia dziennego”.

Wsparcie rodzin ofertą placówek wsparcia dziennego wpisuje się w Strategię Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020, kierunek polityki rozwoju – 6.3 Poprawa bezpieczeństwa społecznego: integrująca polityka społeczna, działanie 6.3.1 – Wdrożenie systemowych form wsparcia na rzecz dzieci zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz przeciwdziałania i zwalczania dysfunkcji w rodzinie. Jak zapisano w Strategii „nowy model polityki społecznej powinien koncentrować się w równej mierze na niwelowaniu i przeciwdziałaniu różnorodnym formom wykluczenia społecznego”. Działania przyczyniać się mają „do zapobiegania występowaniu oraz niwelowania przejawów wykluczenia społecznego, kulturowego i ekonomicznego, szczególnie wobec takich grup jak: dzieci pochodzące ze środowisk zagrożonych, osoby niepełnosprawne, osoby starsze, rodziny wielodzietne”. Uruchamianie w regionie placówek wsparcia dziennego o wysokim standardzie, mających na celu działania prewencyjno-profilaktyczne skierowane w szczególności do dzieci i młodzieży oraz rodzin zagrożonych dysfunkcją lub przeżywających trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, stanowić ma skuteczne narzędzie zapobiegania wykluczeniu społecznemu.

Niniejsze rekomendacje mają charakter uniwersalny. Wskazówki dotyczą publicznych i niepublicznych placówek wsparcia dziennego prowadzonych na podstawie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej i kierowane są w szczególności do beneficjentów Poddziałania 9.2.1 Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014- 2020 (typ projektu C. Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży), między innymi¹: jednostek samorządu terytorialnego, ich związków i stowarzyszeń, jednostek organizacyjnych samorządu terytorialnego posiadających osobowość prawną, organizacji pozarządowych, organizacji non-profit, kościołów i związków wyznaniowych oraz osób prawnych kościołów i związków wyznaniowych, podmiotów ekonomii społecznej. Placówki wsparcia dziennego mogą być prowadzone zarówno w oparciu o środki własne samorządów lokalnych, budżety organizacji pozarządowych, jak i środki europejskie oraz wszelkie inne dostępne źródła finansowania tego typu usług. W przypadku finansowania placówek wsparcia dziennego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego należy uwzględnić zasady wynikające z „Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020”². W szczególności zastosowanie mają zapisy dotyczące usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej.

¹ Pełny katalog beneficjentów w: Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 [www.rpo.malopolska.pl].

² Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020 [<http://www.mr.gov.pl>]

Cele placówki

Celem działalności placówki wsparcia dziennego jest przede wszystkim wspieranie rozwoju dzieci i młodzieży, wyrównywanie zdiagnozowanych deficytów oraz oddziaływanie na środowisko młodego człowieka, w szczególności zagrożone wykluczeniem społecznym.

Tym samym placówka wsparcia dziennego w szczególności:

- odpowiada na potrzeby dzieci i młodzieży,
- pomaga w wychowaniu i opiece,
- umożliwia rozwijanie zainteresowań, talentów, predyspozycji, pasji,
- wspiera rozwój osobisty, kształtuje osobowość ,
- buduje poczucie własnej wartości,
- wzmacnia motywację do działania,
- stymuluje rozwój społeczny dzieci i młodzieży,
- pozwala nabywać kluczowe kompetencje,
- uczy funkcjonowania w różnych sytuacjach społecznych, rodzinnych, rówieśniczych,
- ogranicza wyuczoną bezradność,
- kompensuje zdiagnozowane deficyty rozwojowe,
- wyrównuje szanse w dostępie do dóbr i usług,
- kształtuje zachowania prozdrowotne.

Charakterystyka odbiorców wsparcia – adresaci placówki

Wsparcie powinno być zindywidualizowane, elastyczne, świadczone lokalnie, jak najbliżej miejsca zamieszkania rodziny i dziecka przy zachowaniu właściwej koordynacji i wymiany informacji na danym terenie (ważnej dla systemowości i kompleksowości wsparcia oraz standaryzacji pomocy).

W Szczegółowym Opisie Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 w Działaniu 9.2 USŁUGI SPOŁECZNE I ZDROWOTNE, Poddziałaniu 9.2.1 – USŁUGI SPOŁECZNE I ZDROWOTNE W REGIONIE dla typu projektu C. Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży grupa docelowa/ostateczni odbiorcy wsparcia zostali zdefiniowani jako:

- dzieci i młodzież do 18 r. ż. oraz ich rodziny,
- placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży.

Przesłankami przyznania pomocy w placówce wsparcia dziennego powinny być w szczególności sytuacje gdy, dziecko i/lub rodzinę dotykają poniższe problemy:

- deficyty emocjonalne i miłości w rodzinie,
- niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży lub zagrożenie niedostosowaniem,
- sprawianie problemów wychowawczych,
- brak wzorców i systemu wartości w rodzinie,
- bezradność rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych,
- niski status ekonomiczno-społeczny rodziny,
- problemy socjalne i materialne rodziny,
- inne problemy w rodzinie (w tym np. alkoholizm, przemoc),
- deficyty edukacyjne dzieci,
- specjalne potrzeby edukacyjne i społeczne dzieci,
- inne deficyty dzieci i młodzieży, także głębokie wynikające np. z choroby, niepełnosprawności czy uzależnień,
- zamieszkiwanie na obszarze zdegradowanym.

Uczestnicy placówki mogą tworzyć samorząd dzieci i młodzieży. Samorząd dzieci i młodzieży reprezentuje interesy ogółu uczestników, a do jego kompetencji może należeć:

- współtworzenie zasad obowiązujących w placówce,
- inicjowanie i organizowanie spotkań społeczności placówki służących przekazywaniu wniosków na temat funkcjonowania i organizacji placówki, współuczestnictwa wychowanków placówki w tworzeniu oferty zajęć, systemu kar i nagród, systemu zasad obowiązujących w placówce,
- dbałość o integrację wychowanków placówki poprzez organizowanie wraz z kadrami zdarzeń i uroczystości okolicznościowych,
- wzmacnianie postaw pozytywnych społecznie poprzez m.in organizację dyżurów, pomoc w zajęciach, udział/organizację akcji społecznych.

Angażowanie dzieci i młodzieży w życie placówki np. w postaci samorządu uczy podejmowania decyzji, dokonywania wyborów i ponoszenia odpowiedzialności za nie, funkcjonowania w grupie, prawidłowych relacji, stwarza przestrzeń do uznawania podmiotowości młodego człowieka i traktowania go z szacunkiem, a poprzez to sprzyja budowaniu poczucia własnej wartości i życiowej zaradności, co jest istotne w kompensowaniu deficytów, będących wynikiem sytuacji środowiskowej, rodzinnej,

szkolnej. Samorząd nie powinien stanowić części struktury hierarchicznej w placówce, a raczej płaszczyznę budowania naturalnych wzorców rówieśniczych.

Szczegółowy sposób organizacji samorządu określać może regulamin lub inny wewnętrzny akt normatywny placówki.

W oparciu o wyniki badania „Wsparcie dzienne dla rodzin w województwie małopolskim. Badanie małopolskich placówek wsparcia dziennego” można stwierdzić, że zdecydowana większość z dzieci i młodzieży objętych wsparciem małopolskich placówek w 2015 r. zgłosiło się do placówki samodzielnie lub zostało zgłoszonych przez rodziców bądź opiekunów prawnych. Dlatego dla powodzenia projektowanego wsparcia kluczowe jest **budowanie szerokiego systemu docierania do dzieci, młodzieży, ich rodzin wymagających objęcia oddziaływaniem placówki wsparcia dziennego**, które nie posiadają informacji, motywacji czy kompetencji umożliwiających nawiązanie współpracy z placówką lub sytuacja problemowa w jakiej się znajdują im to uniemożliwia. **Rekomendowane „ścieżki” docierania do dzieci, młodzieży, rodzin przeżywających trudności** powinny zmierzać co najmniej w kierunku gminnych ośrodków pomocy społecznej (przede wszystkim pracowników socjalnych, asystentów rodziny), powiatowych centrów pomocy rodzinie, szkół, poradni psychologiczno-pedagogicznych, zespołów wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka działających w systemie oświaty, zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, gminnych komisji ds. rozwiązywania problemów alkoholowych, ośrodków interwencji kryzysowej, sądów rodzinnych, kuratorów. Wartościowym sposobem rekrutacji jest bezpośrednio docieranie kadry placówki oraz wychowanków, stanowiących najbardziej tożsamą i zakorzenioną w społeczności placówki grupę, do dzieci i młodzieży poprzez kontakt w ich środowisku lokalnym np. osiedli, placów zabaw, boisk poprzez organizację zdarzeń otwartych, eventów, koncertów, turniejów sportowych.

Ważne jest także **uruchamianie stron internetowych placówek czy udostępnianie informacji o nich w inny sposób w sieci**. Informacje o działalności placówek powinny w szczególności skutkować zwiększeniem ich rozpoznawalności, ale także zachęceniem do korzystania z ich oferty i zwiększeniem zaufania do nich.

Rekrutacja do udziału w zajęciach placówki wsparcia dziennego powinna być prowadzona w sposób ciągły.

Zakres realizowanych oddziaływań – oferta placówki

Według zapisów Szczegółowego Opisu Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 – W ramach typu projektu C. Wsparcie dla tworzenia i/lub działalności placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży przewiduje się realizację projektów, w ramach których zapewnione jest co najmniej:

- a) praca z dzieckiem prowadzona w oparciu o indywidualny plan wsparcia, opracowany z uwzględnieniem diagnozy sytuacji problemowej, potencjału, predyspozycji, potrzeb dziecka oraz jego rodziny;
- b) równoległa praca z dzieckiem oraz rodzicami/opiekunami;
- c) stała współpraca z placówkami oświatowymi, podmiotami leczniczymi oraz innymi instytucjami istotnymi z punktu widzenia wsparcia dzieci i rodzin;
- d) funkcjonowanie placówki w sposób adekwatny do potrzeb dzieci i rodzin (np. w dni wolne, weekendy oraz wieczory);
- e) oferta usług świadczonych przez placówkę obejmująca:
 - w przypadku placówek prowadzonych w formie opiekuńczej:
 - opiekę i wychowanie,
 - pomoc w nauce,
 - organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań;
 - w przypadku placówek prowadzonych w formie specjalistycznej, w szczególności:
 - organizację zajęć socjoterapeutycznych, terapeutycznych, korekcyjnych, kompensacyjnych oraz logopedycznych,
 - realizację indywidualnych programów korekcyjnych, psychokorekcyjnych i psychoprophylaktycznych;
 - w przypadku placówek prowadzonych w formie podwórkowej:
 - realizację działań animacyjnych i socjoterapeutycznych.

O szczegółowych elementach oferty placówki przesądza charakterystyka jej adresatów – potrzeb, problemów i możliwości dzieci i młodzieży korzystających z placówki oraz ich rodzin.

Rozwijanie kompetencji kluczowych

W przypadku placówek wsparcia dziennego w formie opiekuńczej oraz placówek prowadzonych w formie pracy podwórkowej otrzymujących wsparcie ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020, zgodnie z „Wytycznymi w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020” obowiązkowa jest realizacja zajęć rozwijających co najmniej dwie z ośmiu kompetencji kluczowych wskazanych w Zaleceniu Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie – do wyboru według zdiagnozowanych potrzeb.

Według zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady do kluczowych kompetencji należą³:

1. porozumiewanie się w języku ojczystym;
2. porozumiewanie się w językach obcych;
3. kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne;
4. kompetencje informatyczne;
5. umiejętność uczenia się;
6. kompetencje społeczne i obywatelskie;
7. inicjatywność i przedsiębiorczość;
8. świadomość i ekspresja kulturalna.

Rekomenduje się kształtowanie u dzieci i młodzieży korzystających z placówki wsparcia dziennego więcej niż dwóch kompetencji kluczowych oraz realizację zajęć rozwijających kluczowe kompetencje także w placówkach wsparcia dziennego prowadzonych w formie specjalistycznej.

Według raportu „Wsparcie dzienne dla rodzin w województwie małopolskim. Badanie małopolskich placówek wsparcia dziennego” w placówkach małopolskich relatywnie najrzadziej kształtowano: 1/ kompetencje naukowo-techniczne 2/ porozumiewania się w języku obcym 3/ kompetencje matematyczne 4/ inicjatywności i przedsiębiorczości 5/ kompetencje informatyczne dzieci i młodzieży. Jednocześnie, wśród trudności podopiecznych jakie wskazywali pracownicy placówek, będący respondentami tego badania najczęstsze były problemy z nauką w szkole i problemy w relacjach z rówieśnikami.

³ Pełny opis wszystkich 8 kompetencji znajduje się w załączniku nr 1.

Ze względu na postawy jakie kształtują poszczególne kompetencje kluczowe – co zostało określone w Zaleceniu Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (z którego pochodzą poniższe cytaty) – **rekomenduje się rozwijanie w placówkach wsparcia dziennego w szczególności kompetencji:**

- **umiejętność uczenia się** – bowiem kompetencja ta między innymi *pozwała nabyć umiejętność korzystania z wcześniejszych doświadczeń w uczeniu się i ogólnych doświadczeń życiowych w celu wykorzystywania i stosowania wiedzy i umiejętności w różnorodnych kontekstach – w domu, w pracy, a także w edukacji i szkoleniu. Kształtowanie tej kompetencji sprzyja zarówno procesowi uczenia się, jak i zdolności osoby do pokonywania przeszkód i zmieniania się;*
- **kompetencji inicjatywności i przedsiębiorczości** obejmujących *kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów. Stanowią one wsparcie dla indywidualnych osób nie tylko w ich codziennym życiu prywatnym i społecznym, ale także w ich miejscu pracy pomagając im uzyskać świadomość kontekstu ich pracy i zdolność wykorzystywania szans. Kształtowanie postaw przedsiębiorczych (charakteryzujących się inicjatywnością, aktywnością, niezależnością i innowacyjnością zarówno w życiu osobistym i społecznym, jak i w pracy (...)) obejmuje również motywację i determinację w kierunku realizowania celów, czy to osobistych, czy wspólnych, zarówno prywatnych jak i w pracy) wydaje się szczególnie istotne w odniesieniu do młodzieży powyżej 15. roku życia, korzystających z placówek, jako element wsparcia o charakterze zawodowym. Co ważne w tej kompetencji *umiejętności odnoszą się do proaktywnego zarządzania projektami (co obejmuje np. planowanie, organizowanie, zarządzanie, kierowanie i zlecanie zadań, analizowanie, komunikowanie, sporządzanie raportów, ocenę i sprawozdawczość);**
- **kompetencji informatycznych**, szczególnie w kontekście rozumienia *możliwości i potencjalnych zagrożeń związanych z Internetem i komunikacją za pośrednictwem mediów elektronicznych (poczta elektroniczna, narzędzia sieciowe) (...)* oraz budowania *świadomości prawdziwości i rzetelności dostępnych informacji oraz zasad prawnych i etycznych mających zastosowanie przy interaktywnym korzystaniu z TSI, a tym samym kształtowania wśród dzieci i młodzieży krytycznej i refleksyjnej postawy w stosunku do dostępnych informacji oraz odpowiedzialnego wykorzystywania mediów interaktywnych; Osoby powinny także rozumieć, w jaki sposób TSI mogą wspierać*

kreatywność i innowacje, a także być świadome zagadnień dotyczących prawdziwości i rzetelności dostępnych informacji oraz zasad prawnych i etycznych mających zastosowanie przy interaktywnym korzystaniu z TSI;

- **kompetencji społecznych** – jak czytamy w opisie niezbędnej wiedzy, umiejętności i postaw powiązanych z tą kompetencją dla *powodzenia w kontaktach interpersonalnych i uczestnictwie społecznym niezbędne jest rozumienie zasad postępowania i reguł zachowania ogólnie przyjętych w różnych społeczeństwach i środowiskach (np. w pracy);*
- **świadomość i ekspresja kulturalna** – jak czytamy w opisie „niezbędnej wiedzy, umiejętności i postaw powiązanych z tą kompetencją”: *Niezbędne jest rozumienie kulturowej i językowej różnorodności w Europie i w innych regionach świata oraz konieczności jej zachowania.*

Kwestia edukacji dzieci (oraz przygotowania samej placówki) w zakresie różnorodności kulturowej jest wyzwaniem dzisiejszych czasów w kontekście migracji, a także zmian kulturowych. Obok kompetencji świadomości i ekspresji kulturalnej na edukację w zakresie różnorodności kulturowej pozwala również doskonalenie kompetencji porozumiewania się w językach obcych oraz kompetencji społecznych.

Warto podkreślić za zaleceniem Parlamentu Europejskiego i Rady, że kompetencje kluczowe *uważane są za jednakowo ważne, ponieważ każda z nich może przyczynić się do udanego życia w społeczeństwie wiedzy. Zakresy wielu spośród tych kompetencji częściowo się pokrywają i są powiązane, aspekty niezbędne w jednej dziedzinie wspierają kompetencje w innej. Dobre opanowanie podstawowych umiejętności językowych, czytania, pisania, liczenia i umiejętności w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (TIK) jest niezbędną podstawą uczenia się; umiejętność uczenia się sprzyja wszelkim innym działaniom kształceniowym. Niektóre zagadnienia mają zastosowanie we wszystkich elementach ram odniesienia: krytyczne myślenie, kreatywność, inicjatywność, rozwiązywanie problemów, ocena ryzyka, podejmowanie decyzji i konstruktywne kierowanie emocjami są istotne we wszystkich ośmiu kompetencjach kluczowych.*

Praca w oparciu o indywidualne plany wsparcia

Placówka wsparcia dziennego niezależnie od formy (opiekuńcza, specjalistyczna, pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę) realizuje opiekę, wychowanie oraz oddziaływania specjalistyczne itp. wobec dzieci i młodzieży korzystających z placówki, a także pracę z rodziną w oparciu o **spisane indywidualne plany wsparcia, dostępne całemu zespołowi placówki, jak i (w odpowiedniej wersji czy formie) użytkownikom i ich rodzinom/opiekunom.**

W celu ich określenia oraz ustalenia zakresu oddziaływań wobec uczestników placówki i ich rodzin placówka warto powołać **zespoły o charakterze interdyscyplinarnym** (szczególnie w placówkach specjalistycznych i w odniesieniu do dzieci o szczególnych trudnościach, gdzie konieczne jest pozyskanie do współpracy osób o wysokich kompetencjach, w tym diagnostycznych – np. psycholog, seksuolog, lekarz psychiatra). W skład zespołu o charakterze interdyscyplinarnym wchodzić powinni w szczególności wszyscy pracownicy merytoryczni placówki wsparcia dziennego różnych profesji i stanowisk, bezpośrednio zaangażowani w pracę z danym uczestnikiem placówki – wychowawca, pedagog, instruktor zajęć, osoby prowadzące terapię np. psycholog, logopeda, socjoterapeuta itp. W przypadku braku osób o potrzebnym przygotowaniu zawodowym zatrudnionych w placówce rekomenduje się nawiązanie stałej współpracy w tym względzie (w szczególności dotyczy placówek specjalistycznych) np. z psychologiem czy logopedą z właściwej miejscowo poradni psychologiczno-pedagogicznej czy pedagogiem szkolnym. Równie istotne jest włączanie w pracę zespołów tworzących i realizujących indywidualne plany wsparcia lub we współpracę w ogóle dla budowania oferty PWD, przedstawicieli innych instytucji tworzących lokalny system wsparcia rodziny, dzieci i młodzieży (po przeprowadzeniu rozpoznania jakich interesariuszy mamy do pomocy w lokalnym środowisku) w szczególności, gdy dziecko lub rodzina są objęci ich oddziaływaniem (lub diagnoza wykazała konieczność tego typu wsparcia), w tym ośrodków pomocy społecznej, a w nich asystentów rodziny, pracowników socjalnych, przedstawicieli zespołów interdyscyplinarnych ds. przemocy w rodzinie; poradni psychologiczno-pedagogicznych; zespołów wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka organizowanych przez placówki edukacyjne na mocy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 października 2013 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci, szkoły.

Należy jednak podkreślić, że pracując z rodziną poprzez zespoły o charakterze interdyscyplinarnym w pierwszej kolejności pracownicy placówek winni współpracować

z asystentami rodziny (to właśnie asystent rodziny jest uprawniony do współpracy z podmiotami, które działają na rzecz dziecka i rodziny i w związku z tym ma prawo do pozyskiwania informacji na temat danej rodziny – stanowią o tym zapisy art. 15 i art. 16 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej) **oraz mieć na uwadze przepisy o ochronie danych osobowych lub pozyskiwać informacje dotyczące dzieci, młodzieży i ich rodzin za zgodą rodziny lub z jej udziałem.** Z uwagi na fakt, że takie zespoły nie mają umocowania prawnego, osoby nieuprawnione, nie będące pracownikami PWD nie będą mogły przekazywać informacji o dziecku/rodzinie z uwagi na ochronę danych osobowych.

Tym samym ważne dla skuteczności realizowanego wsparcia jest **podejmowanie prób zastosowania podejścia: jedna rodzina, jeden plan, jeden koordynator oraz wymiana informacji i zasobów.**

Do rozważenia jest zintegrowanie systemu zarządzania placówkami wsparcia dziennego na danym terenie. Współpracujące ze sobą placówki wymieniają się między sobą poszczególnymi pracownikami o specjalistycznych kwalifikacjach, co powoduje, że są oni dostępni dla większej liczby podopiecznych, a współpracujące instytucje mogą się dzielić kosztami zatrudnienia.

Do podstawowych zadań zespołów o charakterze interdyscyplinarnym może należeć w szczególności:

- opracowywanie w toku rekrutacji diagnozy potrzeb i możliwości psychofizycznych uczestników, w tym diagnozy sytuacji problemowej, potencjału, predyspozycji, potrzeb dziecka oraz jego rodziny (w tym diagnozy pogłębionej w przypadku dzieci korzystających ze specjalistycznych placówek wsparcia dziennego przychodzących do placówki z większymi deficytami i niedostosowaniem),
- opracowywanie indywidualnych planów wsparcia - ustalenie form i metod pracy z uczestnikami placówki i ich rodzinami,
- okresowa ocena i modyfikacja indywidualnych planów wsparcia (ewaluacja).

Indywidualny plan wsparcia opracowuje się z udziałem uczestnika placówki (tu ważne jest regularne podsumowywanie osiągnięć) i jego rodziny lub opiekunów, jeżeli tylko udział ten jest możliwy, w tym ze względu na gotowość do uczestnictwa w nim. Rekomenduje się pracę z całą rodziną uczestnika placówki (rodzeństwem, dziadkami, innymi osobami z najbliższego otoczenia rodzinnego młodego człowieka, w tym w szczególności wspólnie zamieszkującymi), a nie tylko np. z dzieckiem i jednym z rodziców. Dokument sporządza się w okresie do 30 dni od dnia przyjęcia do placówki, a opracowuje na podstawie:

- informacji zawartych w rozmowie rozpoznającej sytuację osoby przyjmowanej do placówki i jej rodziny,
- dokumentacji uczestnika,
- opinii zatrudnionych w placówce specjalistów,
- oraz ewentualnej opinii zewnętrznych konsultantów/instytucji współpracujących w ramach zespołu o charakterze interdyscyplinarnym np. pracownika socjalnego ośrodka pomocy społecznej, asystenta rodziny, logopedy, psychologa, pedagoga, doradcy zawodowego.

W celu realizacji indywidualnych planów wsparcia istotne jest stałe, regularne uczestnictwo dzieci i młodzieży w zajęciach placówki oraz zaplanowanych terapiach (nie dotyczy placówek prowadzonych w formie pracy podwórkowej) oraz ciągła praca z rodziną. O sformalizowaniu takiego obowiązku należy pamiętać w procesie rekrutacji uczestnika placówki.

W indywidualnych planach wsparcia określa się działania krótkoterminowe i długoterminowe do realizacji i modyfikuje się je w zależności od zmieniającej się sytuacji uczestnika placówki i jego rodziny. **Nie rzadziej niż co pół roku następuje podsumowanie i ocena sposobu ich realizacji** poprzez analizę:

- oddziaływań podejmowanych wobec uczestnika,
- podejmowanych działań wobec rodziny lub opiekunów uczestnika,
- osiągnięć uczestników.

W celu dokumentowania oddziaływań w placówce prowadzi się dokumentację wspólną oraz indywidualną każdego uczestnika.

Dokumentacja zbiorowa (wspólna) zawiera np.:

- dokumenty dotyczące korzystania z oddziaływań placówki m.in. listy obecności,
- dokumenty dotyczące przyjętych form i metod pracy terapeutycznej i innych oddziaływań np. dzienniki zajęć.

Dokumentację indywidualną stanowią np. spisane rozmowy rozpoznające sytuację młodego człowieka i jego rodziny, dokumenty związane ze stanem zdrowia uczestnika, indywidualny plan wsparcia, opinie i notatki pracowników z postępów w realizacji indywidualnych planów wsparcia np. prowadzone w formie dziennika obserwacji - rekomendowany.

Rekomenduje się model działania placówki wsparcia dziennego oparty w szczególności o następujące zasady:

1. maksymalizacja indywidualizacji wsparcia,

2. cykliczna ocena (ewaluacja) postępów w realizacji indywidualnych planów wsparcia i oparte o nią odpowiednie modyfikacje planu,
3. interdyscyplinarność działania - wielofunkcyjna lokalna współpraca specjalistów i instytucji,
4. usługi zorientowane na rodzinę - stała praca z rodzinami (opiekunami) dzieci,
5. obowiązkowe, systematyczne uczestnictwo dzieci i młodzieży w zajęciach placówki (nie dotyczy placówek prowadzonych w formie pracy podwórkowej),
6. obowiązkowość, systematyczność uczestnictwa wychowanków w zajęciach placówki wsparcia dziennego winna być respektowana z poszanowaniem zapisu art. 23 ust. 3 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Podmiotowość dziecka i zachowanie jego prawa do sprawczości w zakresie uczestnictwa w zajęciach powinna być wspierana przez narzędzia placówki mobilizujące do systematyczności. Może być to ujęte zapisami w regulaminie organizacyjnym placówki bądź opracowanym systemie motywacyjnym (wspólnie z wychowankami). Powyższe ma szczególne uzasadnienie w sytuacji braku należytej frekwencji, która może świadczyć o nieskutecznych metodach pracy i zwiększać ryzyko małej efektywności podejmowanych działań,
7. współtworzenie placówki przez jej uczestników (współplanowanie, współrealizacja, współodpowiedzialność),
8. prymat aktywnych form wsparcia nad pasywnymi (np. praca poprzez projekty),
9. tworzenie oferty dla starszej młodzieży oraz uruchamianie działań w formie pracy podwórkowej,
10. rozwijanie kompetencji kluczowych dzieci i młodzieży,
11. empowerment potencjałów dzieci i młodzieży,
12. nowe technologie i internet jako miejsce kreacji młodych (umiejętne wykorzystanie internetu i mediów społecznościowych do edukacji kreatywnej),
13. działanie poprzez projekty - kreowanie rzeczywistości poprzez samoświadczanie i pasję (w szczególności z udziałem starszych uczestników placówek),
14. organizowanie doświadczeń w nowych sytuacjach społecznych, szczególnie rozbudzających aspiracje,
15. wyrównywanie deficytów rozwojowych dzieci,
16. działanie oparte o model przywództwa (lider),
17. odejście od schematów hierarchicznych (szkolnych),
18. organizowanie i korzystanie z wolontariatu, w tym wolontariatu seniorów (wzorce).

Równoległa praca z dzieckiem oraz rodziną

Placówki wsparcia dziennego swoją pracę koncentrują wokół oddziaływań wobec dzieci, młodzieży. Dla wzmocnienia tych oddziaływań, ich trafności i skuteczności, powinny równolegle budować relacje z rodzinami/opiekunami młodych ludzi korzystających z placówki, bowiem praca z dzieckiem jest możliwa tylko w ramach oraz przy współpracy z rodziną, w której dziecko się wychowuje. **Równoległa, stała praca z rodziną** jest szczególnie istotna w przypadku młodszych użytkowników placówek, mniej priorytetowe jest włączanie rodziców/opiekunów młodzieży w wieku gimnazjalnym (lub starszej) w życie placówki, w pracę na jej rzecz, udzielanie wsparcia w zakresie podnoszenia kompetencji wychowawczych, niemniej jednak istotne jest, aby pracownicy posiadali kontakt do opiekuna oraz utrzymywali z nim kontakt np. telefoniczny w istotnych sprawach.

Standardy programowe funkcjonowania placówek wsparcia dziennego na terenie M. St. Warszawy - obszerne opracowanie określające normy dla PWD funkcjonujących na terenie stolicy - pracę z rodziną opierają o 4 podstawowe kroki (zasady):

1/

Pierwszym, koniecznym krokiem jest poznanie rodziców/opiekunów dziecka. Dobrym pretekstem do nawiązania relacji i **zbudowania zaufania** do placówki i jej kadry są sprawy formalno-organizacyjne, takie jak przekazanie zasad pracy placówki czy godzin, terminów zajęć, wypełnienie formularza uczestnictwa, zebranie danych kontaktowych, otrzymanie zgody na uczestnictwo dziecka w wycieczce, przekazywanie zaproszeń na wydarzenia otwarte organizowane przez PWD. Zbudowanie dobrej relacji z rodziną (umożliwiającej później stały kontakt oraz otrzymanie wglądu w sytuację rodziny) jest kluczem do dalszej pracy z dzieckiem.

2/

Kolejnym ważnym obszarem we współpracy z rodzinami jest **pozyskanie informacji ważnych dla diagnozy** sytuacji dziecka, w tym rodzinnej, niezbędnych do tworzenia i realizacji indywidualnych planów wsparcia. Pozyskanie takich informacji jest możliwe tylko po uprzednim zbudowaniu zaufania rodziców/opiekunów do placówki (co najmniej na podstawowym poziomie) opisanym w pierwszym kroku pracy z rodziną uczestników. Rodzina, w tym w szczególności rodzice/ opiekunowie, ale też wspólnie zamieszkujący krewni np. dziadkowie są niezwykle cennym źródłem informacji służących do stworzenia rzetelnej diagnozy uczestnika PWD. Opiekunowie mogą również przekazać kontakty do innych instytucji wspierających, które pracują z rodziną, co jest kluczowe

dla interdyscyplinarnej, skoordynowanej pracy z rodzinami w ramach placówki. Istotne jest regularne odnawianie stawianej diagnozy. Możliwy jest kontakt z rodziną w placówce lub bezpośredni w domu uczestnika placówki. Wśród potencjalnych sposobów pozyskania informacji do diagnozy wymienia się: obserwację relacji rodzic – dziecko; wypełnienie wcześniej przygotowanego kwestionariusza; rozmowę o sytuacji życiowej dziecka i rodziny.

3/

Kolejnymi obszarami stałej pracy placówki wsparcia dziennego z rodziną uczestników jest **doskonalenie kompetencji wychowawczych rodziców/ opiekunów oraz wspieranie rodzin w sprawach o kluczowym znaczeniu** dla poprawy sytuacji dziecka. Pozwala to intensyfikować oddziaływania placówki oraz utrwalać zmiany, które dokonały się w dziecku.

Rozwijanie kompetencji wychowawczych może dokonywać się poprzez organizowanie spotkań, warsztatów i konsultacji ze specjalistami, prowadzenie grup wsparcia, prowadzenie zajęć o charakterze szkoły dla rodziców oraz w sposób mniej formalny np. podczas rozmów z pracownikami placówki czy wspólnych działań na rzecz placówki.

Według standardu warszawskiego przykładem działań wspierających rodziny w sytuacjach trudnych dla poprawy sytuacji dziecka może być pomoc rodzicowi w załatwieniu alimentów czy pomoc w odseparowaniu osoby stosującej przemoc. Jednakże w tych sytuacjach rekomenduje się raczej nawiązanie współpracy z instytucjami właściwymi tworzącymi lokalny system wsparcia rodziny, współpracującymi z placówką w celu „przekazania” problemu rodziny i nawiązania kontaktu rodziny z daną instytucją (zamiast tzw. nieformalnej pracy socjalnej).

4/

Kolejnym obszarem pracy z rodziną jest **włączanie rodzin w życie placówki** i praca rodziny na rzecz placówki. Działanie to jest nakierowane między innymi na: poprawę relacji między dziećmi a rodzicami/opiekunami poprzez wspólne aktywności, obserwowanie relacji pomiędzy dzieckiem a rodzicami w bezpośrednich kontaktach (ważne dla wzmacniania diagnozy), wzmacnianie kompetencji wychowawczych rodziców/opiekunów poprzez „podglądanie” np. pracy wychowawców i ponownie na budowanie i podtrzymywanie zaufania do placówki.

Organizacja pracy placówki

Placówka wsparcia dziennego powinna funkcjonować w sposób adekwatny do potrzeb dzieci i rodzin (np. w dni wolne, weekendy oraz wieczory). Rekomenduje się, by placówka wsparcia

dziennego – w szczególności opiekuńcza i specjalistyczna – funkcjonowała cały rok, co najmniej we wszystkie dni robocze i **co najmniej 4 godziny dziennie w godzinach wynikających z potrzeb i do nich dostosowanych**. Godziny działalności placówek wsparcia dziennego prowadzonych w formie pracy podwórkowej muszą być bardziej elastyczne.

Wedle małopolskiej diagnozy, pochodzącej z raportu „Wsparcie dzienne dla rodzin w województwie małopolskim. Badanie małopolskich placówek wsparcia dziennego” placówki wsparcia dziennego w regionie w 2015 r. były otwarte średnio 5 godzin dziennie w dni powszednie (najczęściej po 4 godziny dziennie, do 11 godzin na dobę), jednak funkcjonowały i takie, których dzienny wymiar czasu pracy wynosił tylko 3 godziny.

Mimo, że placówka wsparcia dziennego nie powinna przejmować obowiązków rodziny, a tym samym zagospodarowywać podopiecznym całego ich wolnego czasu, istnieje potrzeba wydłużania czasu pracy placówek, zarówno w roku szkolnym, jak i w okresie wakacyjnym, przede wszystkim z potrzeby **dostosowania oferty PWD do dzieci w różnych grupach wiekowych** np. o różnych porach kończących zajęcia szkolne (np. w celu umożliwienia korzystania z oferty placówki młodszym dzieciom, które z reguły kończą lekcje wcześniej niż starsze dzieci i młodzież).

Standardy lokalowe placówek wsparcia dziennego reguluje ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, a także Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 października 2015 r. w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego. W w/w Ustawie czytamy między innymi (Art. 18b):

1. Placówka wsparcia dziennego może być prowadzona w lokalu, który spełnia wymagania lokalowe i sanitarne zawarte w przepisach wydanych na podstawie ust. 3.
2. Spełnienie wymagań, o których mowa w ust. 1, potwierdza się pozytywną opinią komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej oraz pozytywną opinią właściwego państwowego inspektora sanitarnego, wydanymi w drodze decyzji administracyjnej.
3. Minister właściwy do spraw rodziny w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia określi, w drodze rozporządzenia, wymagania lokalowe i sanitarne, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego, uwzględniając konieczność zapewnienia odpowiedniej jakości opieki sprawowanej nad dziećmi i warunków ochrony przeciwpożarowej oraz liczbę dzieci, nad którymi jest sprawowana opieka.

4. Przepisów ust. 1 nie stosuje się do placówki wsparcia dziennego prowadzonej w formie pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę.

Jednym z problemów, z jakimi borykają się placówki wsparcia dziennego jest transport ich podopiecznych z domów rodzinnych do placówek. Problem ten dotyczy w szczególności placówek na terenach wiejskich o dużych odległościach pomiędzy miejscowościami. **Organizacja takiego transportu umożliwiłaby skorzystanie większej liczbie dzieci i młodzieży ze wsparcia oferowanego przez placówki.**

Rekomenduje się oferowanie uczestnikom placówki minimum jednego posiłku dziennie dostosowanego do pory dnia i czasu przebywania dziecka w placówce.

Kadra oraz jej kwalifikacje

Prawidłową i efektywną realizację oddziaływań wobec dzieci, młodzieży i ich rodzin prowadzonych w placówce wsparcia dziennego warunkuje zatrudnienie odpowiedniej kadry. Skład personelu zatrudnionego w placówce winien być dostosowany do liczby i potrzeb uczestników placówki. Personel w swojej pracy powinien:

- dbać o wysoką jakość i skuteczność świadczonych usług,
- kierować się zasadą dobra uczestników i ich rodzin,
- kierować się zasadą poszanowania godności uczestników,
- współpracować z rodziną, instytucjami i organizacjami społecznymi.

Personel merytoryczny placówki w zależności od potrzeb stanowią między innymi⁴:

- wychowawca
- pedagog, w tym także pedagog ulicy
- psycholog
- logopeda, arteterapeuta, socjoterapeuta, instruktorzy zajęć edukacyjnych, muzycznych, artystycznych, sportowych, informatycznych i inni terapeuci
- opiekun dziecięcy
- wolontariusze

W celu realizacji ścieżki szkoleniowej pracowników placówek wsparcia dziennego **zaleca się organizację superwizji dla zespołu pracowniczego** (grupy dla kadry kierowniczej,

⁴ art. 25 i 26 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej określa kwalifikacje kadry zatrudnionej w placówce wsparcia dziennego

grupy dla pracowników, superwizja indywidualna, superwizja grupowa), w szczególności dla pracowników placówek specjalistycznych. Możliwe jest organizowanie superwizji łączonej np. dla zespołów kilku placówek np. powiatowych placówek wsparcia dziennego z terenu danego powiatu czy placówek współpracujących (superwizja „dla zawodu”). Do rozważenia jest także organizacja superwizji dla zespołów o charakterze interdyscyplinarnym w celu budowania więzi w tych grupach, udoskonalania przepływu informacji pomiędzy instytucjami, których przedstawiciele są zaangażowani w prace zespołu. Superwizję można określić mianem metody wspomagania, kształcenia i kontrolowania stosowaną w służbach społecznych dla poprawy jakości ich pracy. Do najważniejszych funkcji superwizji należy:

- ➔ poszerzanie wiedzy pracowników i doskonalenie ich umiejętności zawodowych,
- ➔ poprawa bieżących efektów pracy (poradnictwo superwizyjne),
- ➔ systematyczny nadzór nad działalnością pracowników i efektami ich pracy,
- ➔ budowanie więzi w zespołach pracowniczych dzięki lepszemu wzajemnemu poznaniu i rozwiązywaniu konfliktów,
- ➔ poprawa przepływu informacji, większa skuteczność wewnętrznej komunikacji w zespole pracowników,
- ➔ wsparcie psychologiczne pracowników zapobiegające wypaleniu zawodowemu.⁵

Definicja superwizji przytoczona powyżej odnosi się do pracy socjalnej, niemniej jednak istotą superwizji jest stały proces konsultacyjny, zachodzący pomiędzy zewnętrznymi superwizorami a pracownikami prowadzącymi bezpośrednią pracę z klientami. Stanowiąc może integralną część funkcjonowania placówki dzięki wyznaczeniu formalnego obowiązku takich konsultacji i uwzględnieniu czasu na ich prowadzenie w planach pracy placówki i pracowników.

Superwizja powinna być prowadzona w stałej grupie uczestników, powinna odbywać się regularnie, np. raz w miesiącu przez ok. 2-3 godziny.

Wykonawca superwizji powinien posiadać odpowiednie przygotowanie.

Spotkania polegają na przedstawieniu przypadku trudnego kontaktu z uczestnikiem placówki lub rodziną uczestnika. Celem jest rozwiązanie problemu poprzez zewnętrzne spojrzenie na zagadnienie (superwizora), jak i wewnętrzne poszerzenie rozumienia problemu (uczestnicy superwizji), predefiniowanie problemu i poprzez to odbarczenie osoby superwizowanej.

Wsparcie superwizyjne powinno być udzielane w szczególności osobom pełniącym funkcje terapeutów.

⁵ Jerzy Szmagański, Superwizja pracy socjalnej. Zastosowania i dylematy, Warszawa 2009

Pewną alternatywą wobec organizowania superwizji lub prowadzoną równoległe jest prowadzenie grup wsparcia dla pracowników placówek.

Wedle badania „Wsparcie dzienne dla rodzin w województwie małopolskim. Badanie małopolskich placówek wsparcia dziennego” w grupie badanych placówek istnieje duża potrzeba podnoszenia kwalifikacji pracowników. Wyniki analizy wykazały największe zapotrzebowanie (kolejno wg liczby wskazań) na szkolenia z zakresu:

- metod pracy z rodziną,
- metod indywidualnej pracy z dzieckiem
- diagnozy dziecka
- socjoterapii
- treningu zastępowania agresji
- metod pracy z grupą
- diagnozy rodziny
- treningu umiejętności społecznych
- indywidualnego planu pracy
- komunikacji interpersonalnej
- pracy z ofiarami i sprawcami przemocy
- metod pracy ze środowiskiem lokalnym
- diagnozy grupy
- projektu socjalnego/ społecznego (tworzenie, realizacja, monitoring)
- metod pracy podwórkowej (street working)
- diagnozy społeczności lokalnej
- pracy z osobami uzależnionymi.

Ponadto w celu wykorzystania rekomendowanych zasad pracy, w tym: nowych technologii i internetu (w tym mediów społecznościowych) jako miejsca kreacji młodych, działań poprzez projekty, wprowadzenia systematycznej ewaluacji indywidualnych planów wsparcia, doskonalenia kompetencji kluczowych ważne jest podnoszenie poziomu umiejętności pracowników placówek wsparcia dziennego szczególnie w tych obszarach.

Placówka wsparcia dziennego powinna tworzyć własny plan szkoleń personelu.

Współpraca

W wykonywaniu swoich zadań placówka wsparcia dziennego współpracuje z właściwym ośrodkiem pomocy społecznej i powiatowym centrum pomocy rodzinie.

W kontekście współpracy ośrodka pomocy społecznej i powiatowego centrum rodzinie z placówką wsparcia dziennego – obok wymiany informacji, współtworzenia zespołów diagnozujących sytuację dziecka i rodziny, realizujących i ewaluujących indywidualne plany wsparcia – celowe byłoby organizowanie przez te jednostki szkolenia i doskonalenia zawodowego dla kadr placówek, w tym organizowanie doradztwa metodycznego w miarę lokalnego potencjału i możliwości. Tym bardziej, że tego rodzaju zadanie w odniesieniu do jednostek organizacyjnych pomocy społecznej jest już zadaniem własnym powiatu określonym ustawie o pomocy społecznej (Art. 19).

W celu wymiany informacji i lokalnych zasobów - ustalenia zakresu oddziaływań wobec uczestników placówki i ich rodzin, realizacji i oceny indywidualnych planów wsparcia uczestników - **placówka wsparcia dziennego tworzy interdyscyplinarną sieć współpracy**, w szczególności z przedstawicielami tych podmiotów, których wsparciem objęta jest (lub powinna być objęta) rodzina i /lub dziecko i podmiotów dysponujących zasobami, których pozbawiona jest placówka wsparcia dziennego.

Interdyscyplinarną sieć współpracy mogą tworzyć przedstawiciele innych instytucji składających się na lokalny system wsparcia, w tym:

- przedstawiciele innych placówek wsparcia dziennego na danym terenie,
- pracownicy socjalni,
- asystenci rodziny,
- przedstawiciele zespołów interdyscyplinarnych ds. przemocy w rodzinie,
- pracownicy punktów informacyjno-konsultacyjnych dla osób uzależnionych i ofiar przemocy w rodzinie,
- członkowie gminnych komisji do spraw profilaktyki/ i rozwiązywania problemów alkoholowych,
- pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych,
- członkowie zespołów wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka,
- pedagodzy szkolni,
- pielęgniarki szkolne,
- kuratorzy i sąd rodzinny,
- przedstawiciele placówek oświatowo-wychowawczych,
- przedstawiciele podmiotów leczniczych,
- przedstawiciele instytucji kultury i klubów sportowych,
- przedstawiciele organizacji pozarządowych,

- przedstawiciele innych instytucji istotnych z perspektywy wsparcia dzieci i rodzin.

Warto wiedzieć

— **Otwarty konkurs ofert Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie na prowadzenie placówki wsparcia dziennego w formie podwórkowej.** Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Krakowie w 2016 r. ogłosił otwarty konkurs ofert na wsparcie realizacji zadania publicznego z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w postaci prowadzenia placówki wsparcia dziennego w formie podwórkowej na terenie dwóch dzielnic miasta - Bieńczyce i Nowa Huta. W warunkach realizacji zadania określono jego zakres rzeczowy. Szczegółowe zasady realizacji zadania zobowiązują Zleceniobiorców między innymi do:

a) *prowadzenia przez placówkę pracy opartej na założeniach pedagogiki ulicy – mają to być systematyczne działania pedagoga ulicznego w środowisku dzieci spędzających czas na ulicy (streetworking), mające na celu profilaktykę i ograniczenie marginalizacji, charakteryzujące się koniecznością wejścia w przestrzeń życia dziecka i dostosowanie się do warunków panujących na ulicy; placówka ma realizować działania animacyjne i socjoterapeutyczne dla dzieci i młodzieży w wieku poniżej 18 roku życia i zapewniać beneficjentom możliwość kontynuacji uczestnictwa po ukończeniu 18 roku życia, jednak nie dłużej niż do 20 roku życia; zajęcia w formie podwórkowej mają być prowadzone przez wychowawców w miejscu przebywania dzieci i młodzieży, w czasie wolnym od nauki, w wymiarze co najmniej:*

— *20 godzin tygodniowo (5 razy w tygodniu po 4 godziny) w okresie od kwietnia do listopada,*

— *oraz co najmniej 12 godzin tygodniowo (4 razy w tygodniu po 3 godziny) w okresie od grudnia do marca.*

Tygodniowa liczba godzin pracy pedagogów ulicy może ulec zmniejszeniu wyłącznie w przypadku wystąpienia dni ustawowo wolnych od pracy;

b) *prowadzenia zajęć dla uczestników w formie stacjonarnej; placówka stacjonarna ma być usytuowana na terenie Dzielnicy XVI Bieńczyce lub Dzielnicy XVIII Nowa Huta, a wsparcie w tej formie ma być dostępne dla uczestników w wymiarze nie mniejszym niż 360 godzin rocznie i nie mniejszym niż 20 godzin miesięcznie; zmniejszenie miesięcznej liczby godzin pracy placówki stacjonarnej może mieć miejsce wyłącznie w przypadku wystąpienia dni ustawowo wolnych od pracy; lokal przeznaczony*

na prowadzenie zajęć w formie stacjonarnej powinien mieć powierzchnię min. 100 m²;(...).

Zajęcia animacyjne i socjoterapeutyczne mogą odbywać się w formie wyjazdowej;

- c) prowadzenia pracy z rodzinami i innymi instytucjami, w tym w szczególności ze szkołą; wychowawcy w pracy z dzieckiem muszą uwzględnić jego środowisko rodzinne (spotkania z rodzicami, opiekunami, wizyty w jego miejscu zamieszkania, możliwość konsultacji dla rodziców dziecka korzystającego ze wsparcia);*
- d) opracowania propozycji narzędzia do badania i dokumentowania sytuacji dziecka oraz jego rodziny;*
- e) ewaluacji prowadzonych działań (...).⁶*

Prowadzący placówkę wsparcia dziennego w formie podwórkowej zobowiązany jest także m.in. do prowadzenia ewidencji osób uczęszczających do placówki. Podczas realizacji zadania powinna także zostać podjęta współpraca z podmiotami działającymi na rzecz osób małoletnich oraz ich rodzin, zagrożonych lub dotkniętych marginalizacją i demoralizacją, w tym w szczególności z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Krakowie w celu wymiany doświadczeń oraz budowania zintegrowanego modelu pracy z zakresu wspierania rodziny.⁷

— **Placówki wsparcia dziennego miasta stołecznego Warszawy⁸**

(<https://warszawarodzinna.um.warszawa.pl/pomoc-rodzinom-zagro-onym-wykluczeniem/plac-wki-wsparcia-zewn>)

W 2013 r. m. st. Warszawa zleciło przeprowadzenie ewaluacji pracy placówek wsparcia dziennego działającego na terenie miasta. Na podstawie wniosków wynikających z ewaluacji zostały opracowane „Standardy programowe funkcjonowania placówek wsparcia dziennego na terenie m.st. Warszawy” *rozumiane jako zestaw wskazówek i zasad, norm i procedur służących poprawie funkcjonowania placówek wsparcia dziennego po to, aby bardziej trafnie, skutecznie i efektywnie odpowiadały na potrzeby konkretnych dzieci i rodzin zagrożonych marginalizacją społeczną. (...) Standardy tworzą ramy porządkujące i stymulujące rozwój placówek; są na tyle ogólne, że pozostawiają przestrzeń*

⁶ Zarządzenie nr 42/2016 Dyrektora Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie z dnia 8.03.2016 r. w sprawie ogłoszenia otwartego konkursu ofert na wsparcie realizacji zadania publicznego z zakresu wspierania rodziny u systemu pieczy zastępczej pn. „Prowadzenie w okresie od 11.04.2016 r. do 30.06.2019 r. na terenie Dzielnicy XVI Bieżczyce i XVIII Nowa Huta w Krakowie, placówki wsparcia dziennego w formie podwórkowej; <https://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/153347/karta>

⁷ Tamże.

⁸ Standardy programowe funkcjonowania placówek wsparcia dziennego na terenie m.st. Warszawy (https://warszawarodzinna.um.warszawa.pl/sites/warszawarodzinna.um.warszawa.pl/files/standardy_programowe_pwd.pdf)

do podejmowania działań niestandardowych, autorskich, innowacyjnych. Standardy odnoszą się do procesów, które mają wspierać dobre praktyki już obecne w placówkach oraz dawać początek pozytywnym przemianom. Co więcej, po wdrożeniu standardów w pracę placówek wsparcia dziennego w 2016 roku przeprowadzono ocenę stopnia ich spełniania.

Standardy zostały opracowane dla siedmiu obszarów funkcjonowania placówek wsparcia dziennego:

1. filozofia działania,
2. oferta programowa,
3. cykl pracy z dziećmi i młodzieżą,
4. współpraca między instytucjami,
5. współpraca z rodziną,
6. kadry,
7. rozwój instytucjonalny.

W każdym z obszarów zostały opracowane wytyczne dla 6 typów placówek wyróżnionych przez autorów opracowania. Ów podział placówek został dokonany na bazie typów placówek wsparcia dziennego wyróżnionych w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (opiekuńczo-wychowawczej; specjalistycznej; pracy podwórkowej oraz form połączonych). Wiodącym kryterium podziału placówek w Warszawie byli jej adresaci, dlatego w ramach głównego podziału funkcjonujące tu placówki podzielono na:

- placówki opiekuńcze – dedykowane dzieciom (głównie w wieku 6 – 16 lat), w tym z rodzin o niskim statusie społeczno-ekonomicznym (zazwyczaj korzystającym z pomocy społecznej), z deficytami edukacyjnymi, niedostosowanym społecznie w nieznacznym stopniu, nie sprawiającym większych problemów wychowawczych;
- placówki specjalistyczne – kierowane do dzieci (głównie w wieku 6 – 16 lat), w tym z rodzin niskim statusie społeczno-ekonomicznym (zazwyczaj korzystających z pomocy społecznej), z deficytami edukacyjnymi, w wysokim stopniu niedostosowanym społecznie, sprawiającym poważne problemy wychowawcze;
- placówki dedykowane/wysokospecjalistyczne – przeznaczone dla dzieci i młodzieży, w tym z głębokimi deficytami w ściśle określonym obszarze np. młodzież uzależniona, dzieci niepełnosprawne intelektualnie/ ruchowo, młodzież w wysokim stopniu niedostosowana społecznie. Uczestnicy pochodzący z rodzin o różnym statusie społeczno-ekonomicznym;

- kluby młodzieżowe – skierowane do młodzieży (w wieku gimnazjalnym i starszej: 15 – 24 lata), w tym z rodzin o różnym statusie społeczno-ekonomicznym, niedostosowanej społecznie lub zagrożonej niedostosowaniem, z deficytami edukacyjnymi;
- placówki stacjonarno-podwórkowe – przeznaczone dla dzieci i młodzieży (głównie w wieku 6 – 16 lat), w tym z rodzin niskim statusie społeczno-ekonomicznym (zazwyczaj korzystających z pomocy społecznej), zamieszkujących tereny zagrożone wykluczeniem społecznym, dużo czasu spędzających na podwórkach i ulicach, z deficytami edukacyjnymi, niedostosowanych społecznie w stopniu nieznacznym lub wysokim;
- praca podwórkowa – kierowana do dzieci i młodzieży, w tym: z rodzin niskim statusie społeczno-ekonomicznym (zazwyczaj korzystających z pomocy społecznej), zamieszkujących tereny zagrożone wykluczeniem społecznym, dużo czasu spędzających na podwórkach i ulicach bez opieki dorosłych, z deficytami edukacyjnymi, w wysokim stopniu niedostosowanych społecznie.

— **Stowarzyszenie SIEMACHA** (www.siemacha.org.pl; siemachaspot.pl) – specjalnością organizacji jest staranne połączenie wychowania, sportu i terapii oraz stworzenie spójnego systemu edukacyjnego, który zapewnia młodym ludziom wielowymiarowy rozwój. SIEMACHA w zakresie wspierania dzieci i młodzieży w rozwoju prowadzi sieć innowacyjnych placówek wychowawczych na terenie całego kraju.

SIEMACHA Spot to autorska nazwa zaproponowana przez Stowarzyszenie, pod którą kryją się specjalistyczne placówki wsparcia dziennego. Określenie „Spot“ oznacza zarówno „miejsce“, jak i „spotkanie“ z drugim człowiekiem – rówieśnikiem, jak i dorosłym.

SIEMACHA Spot to „współczesne podwórko” dla dzieci i młodzieży, na których zdobywają umiejętności społeczne, rozwijają talenty, przygotowują się do dorosłego życia. Podstawową ideą wychowawczą placówek jest uznanie rówieśniczej edukacji nieformalnej za ważny element procesu socjalizacji. W rozumieniu SIEMACHY „podwórko” czyli przestrzeń wychowania rówieśniczego stanowi wraz z rodziną i szkołą kompletne środowisko dorastania młodego człowieka.

Istotą działalności placówek SIEMACHA Spot jest budowanie społeczności rówieśniczych, kreowanie liderów młodzieżowych oraz zapewnianie młodym ludziom rozwoju w zakresie społecznym i osobistym. To przestrzeń dla młodych ludzi w wieku

szkolnym, którzy z własnej woli chcą być częścią społeczności, akceptują jej normy, są otwarci na zdobywanie nowych umiejętności. Rola społeczna SPOT-ów jest zorientowana na jasno zdefiniowany efekt. Jest nim uspołecznienie dziecka, które wyposażone w ważne kompetencje społeczne i komunikacyjne będzie w stanie samodzielnie budować relacje z innymi i czerpać z tego satysfakcję.

Autorskim projektem Stowarzyszenia SIEMACHA jest prowadzenie tego rodzaju placówek w galeriach handlowych. Młodzi ludzie, którzy w sposób naturalny zawędrowali do estetycznych, komercyjnych przestrzeni centrów handlowych, w przemyślany sposób zapraszani są do współtworzenia tam miejsc aktywnego i twórczego rozwoju – SIEMACHA Spot.⁹

Każda placówka składa się z nowoczesnych, dobrze wyposażonych pracowni m.in. rozwoju społecznego, edukacyjnych, artystycznej, muzycznej, multimedialnej. Jakość jest bowiem sposobem okazywania szacunku jej beneficjentom. Młody człowiek poprzez udział w szeregu zajęć specjalistycznych oraz zajęć rozwoju zainteresowań dostaje możliwość doskonalenia umiejętności budowania relacji, zdobywania wiedzy, rozwijania talentów oraz uzyskania pomocy w trudnościach i życiowych kryzysach. Każdy jest istotną częścią społeczności placówki, w której najważniejsze są więzi, otwarta komunikacja i wspólna praca; ma wpływ na tworzone zasady, zdarzenia i ofertę zajęć. Ważnym organem samorządności bezpośredniej w placówkach jest Forum Wychowanków, zadaniem którego jest podejmowanie spraw istotnych wychowawczo i społecznie dla wychowanków. Placówki pracują również metodą społeczności korekcyjnej. SIEMACHA Spot działają codziennie, od poniedziałku do piątku, w godzinach od 13:00 do 20:00. Wzbogacając swoją ofertę proponują wychowankom, w weekendy oraz dni wolne od nauki szkolnej zajęcia dodatkowe, warsztaty tematyczne oraz wyjazdy. W trakcie wyjazdów realizowane są specjalistyczne programy socjoterapeutyczne oraz rekreacyjno-turystyczne. Wychowankowie uczestniczą również w projektach krajowych i zagranicznych m.in. Małopolska Szkoła Liderów, Akademia Przedsiębiorczości, Festiwal Kreatywności, nagranie dwóch płyt „SIEMACHA po kolędzie” wraz z młodymi gwiazdami polskiej estrady, Europejski Festiwal Artystyczny/ Francja, kursy językowe/ Malta, Festiwal Nauki Space Camp/ Turcja, projekty edukacyjne/ Niemcy, SIEMACHA na Rajdzie DAKAR.

SIEMACHA Spot są prowadzone w oparciu o umowy z samorządami lokalnymi, proponują średnio 100-180 godzin różnego typu zajęć tygodniowo, ich oferta jest bezpłatna. Każda

⁹ <http://siemachaspot.pl/kim-jestesmy>

z placówek obejmuje pomocą społeczność od 100-250 wychowanków dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Placówki zatrudniają pedagogów, psychologów, wychowawców, specjalistów oraz instruktorów zajęciowych.

— **Miejskie Centrum Dzieci i Młodzieży "Ochronka" w Bochni**

(<http://www.ochronka.bochnia.pl>, <https://www.facebook.com/MCDiMOchronkaBochnia/>)

– placówka wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży w wieku od 6 - 19 roku życia, wychowujących się w warunkach niekorzystnych dla rozwoju, mających problemy z realizacją obowiązku szkolnego. Wychowankowie przyjmowani są do placówki na podstawie pisemnych skierowań pedagogów, psychologów szkolnych, pracowników instytucji pomocowych. MCDiM – „Ochronka” swoją działalność opiekuńczą, wychowawczą i profilaktyczną prowadzi 36 godzin w tygodniu (od poniedziałku do soboty), również w ferie i wakacje (skupiając się w tym czasie na organizowaniu atrakcyjnych form spędzania czasu wolnego, do których zaliczyć można np. kolonie letnie i obozy zimowe, będące formą nagrody dla wychowanków za ich pracę nad własnym rozwojem). W okresie roku szkolnego zajęcia w placówce prowadzone są na poziomie kompensacyjnym i rozwojowym w następujących pracowniach: pracownia przedmiotów humanistycznych, przedmiotów ścisłych, językowa, plastyczna, reedukacyjna – zajęcia z logopedą, terapeutą zajęciowym, pracownia komputerowa, muzyczna (bębny afrykańskie, perkusja, zespół wokalny, gitara), klub-światlica z aneksem kuchennym – zajęcia kulinarne, siłownia, pracownia do socjoterapii i zajęć profilaktycznych. Każdy podopieczny ma obowiązek uczestniczenia w minimum 5 zajęciach tygodniowo, zobowiązuje się też do wypełniania wspólnych dla wszystkich norm i obowiązków: m.in. korzystanie z pomocy w nauce, udział w zajęciach rozwijających umiejętności interpersonalne i społeczne, praca nad własnym rozwojem, zaangażowanie w organizowane przedsięwzięcia i życie całej społeczności placówki.

Obowiązujący w Ochronce model pracy z wychowankiem „Indywidualne Plany Pracy z dzieckiem i rodziną”, zgodny jest z misją placówki: *„wsparcie w rozwoju i ochrona młodego człowieka”*. Każdy wychowawca jest indywidualnym opiekunem 4 – 5 osób, odpowiedzialnym za budowanie więzi z podopiecznym, a także z jego rodziną, szkołą oraz innymi instytucjami i osobami mogącymi uczestniczyć w procesie pomocy. Umożliwia to:

- zindywidualizowane rozpoznanie sytuacji dziecka (diagnoza),

- przy współpracy ze szkołą i rodziną wytyczenie kierunku działania (cele) i dążenie do realizacji pozytywnych rozwiązań przy wykorzystaniu mocnych stron, zasobów wychowanka (plany działania),
- określenie stopnia realizacji konkretnych zadań (monitoring).

W placówce działa demokratycznie wybierane Forum Wychowanków - stanowi ono formę samorządności podopiecznych. Forum ma prawo do zgłaszania postulatów dotyczących funkcjonowania placówki, jest też inicjatorem wielu imprez i wydarzeń.

W MCDiM „Ochronka” od kilku lat prowadzona jest praca z dziećmi i młodzieżą w oparciu o projekty, w tym organizowana jest np. Charytatywna Loteria Świąteczna, z której dochód corocznie przeznaczany jest na podopiecznych lokalnych fundacji dobroczynnych, Świąteczne Zbiórki Żywności, Wigilie, Dzień Dziecka, Pikniki, Turnieje Sportowe i wiele innych wydarzeń adresowanych do mieszkańców miasta. Takie angażowanie młodych ludzi w działania na rzecz innych, pozwala między innymi na pokazanie ich w lokalnym środowisku w innej niż na co dzień, społecznie akceptowanej roli oraz weryfikację zdobytych umiejętności w działaniu. Są to także ważne działania, które służą uwrażliwieniu środowiska lokalnego na potrzeby i problemy dzieci z rodzin dysfunkcyjnych. Przedstawiciele wspólnoty lokalnej rozumiejący specyficzne potrzeby naszych wychowanków, dostrzegający ich pracę nad własnym rozwojem przenoszą pozytywne opinie w szersze grupy społeczne, co ma wpływ na nie stygmatyzowanie wychowanków placówki.

- **Spotkania kadry placówek wsparcia dziennego w powiecie wielickim oraz grupy wsparcia dla pracowników** – w powiecie wielickim organizowane są cykliczne (raz na dwa miesiące) spotkania kierowników placówek wsparcia dziennego z terenu powiatu organizowane przez powiatowe centrum pomocy rodzinie. Tego rodzaju spotkania służą przede wszystkim wymianie doświadczeń, informacji o dobrych praktykach, ale też integracji środowiska. Prowadzi się także (raz w miesiącu) grupy wsparcia dla pracowników placówek opiekuńczo- wychowawczych oraz placówek wsparcia dziennego.
- **„Dzieciaki w działaniu – aktywizujące zajęcia edukacyjno-wolontariackie”** (<http://wolontariat.waw.pl/news-1870/>, <http://www.wola.waw.pl/page/164,komunikaty-i-ogloszenia.html?id=3682>) – Stowarzyszenie Centrum Wolontariatu w Warszawie wraz z Urzędem Dzielnicy Wola Miasta Stołecznego Warszawy w 2016 r. realizowało projekt, którego adresatami były dzieci z placówek wsparcia dziennego poprzez między innymi uczestnictwo w międzypokoleniowych zajęciach edukacyjno-wolontariackich

z wolontariuszami – seniorami z Dzielnicy Wola. Zajęcia miały na celu nawiązanie nowych znajomości, zwiększenie poczucia wspólnoty oraz podniesienie umiejętności interpersonalnych, a stały kontakt z ludźmi pomóc miał w rozwoju naturalnego systemu wsparcia, stanowiąc doskonałą ochronę przed stresem i przygnębieniem.

- **Fundacja „Tesco Dzieciom”** (www.fundacjatesco.pl) – prowadzi Ogólnopolski Program Dożywiania Potrzebujących Dzieci „Zdrowo jeść, by rosnać w siłę”. Program działa od 2012 roku i jest skierowany do podopiecznych placówek wsparcia dziennego. Rocznie obejmuje pomocą blisko tysiąc dzieciaków z 30 placówek wsparcia dziennego. Program finansowany jest ze środków pochodzących ze zbiórki publicznej prowadzonej na terenie sklepów Tesco w całym kraju oraz ze środków własnych Fundacji Tesco Dzieciom. Od 2014 roku program realizowany jest w ramach partnerstwa strategicznego z Towarzystwem Przyjaciół Dzieci.

Działania podejmowane w ramach programu ukierunkowane są na pomoc socjalną i edukację. Każda z placówek biorących udział w programie otrzymuje od Fundacji Tesco Dzieciom dotację celową przeznaczoną na zakup żywności oraz niezbędnego wyposażenia kuchennego, które ma służyć do higienicznego i estetycznego przygotowywania posiłków. Bardzo ważną kwestią w prowadzeniu programu jest aktywny udział dzieci – są one nie tylko beneficjentami pomocy, ale również jego organizatorami. Podopieczni świetlic biorą udział w komponowaniu jadłospisu, zakupach i przygotowaniu posiłków – dzięki temu mają szansę na praktyczne nabywanie niezbędnej wiedzy na temat racjonalnego żywienia oraz kształtują swoje pozytywne postawy społeczne. Ponadto dzieci i młodzież biorą udział w zajęciach edukacyjnych o tematyce zdrowego odżywiania i trybu życia. Zajęcia te przeprowadzają wychowawcy placówek, w oparciu o materiały edukacyjne udostępnione przez (...) Fundację¹⁰.

- **Program „Żółty Talerz”** (www.kulczykfoundation.org.pl) – program uruchomiony przez Kulczyk Foundation wraz z pięcioma polskimi organizacjami pomocowymi: Caritas, Banki Żywności, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Polski Czerwony Krzyż i SOS Wioski Dziecięce. Jest to program wsparcia systemu żywienia dzieci poprzez działanie tam, gdzie konkretne dziecko siada do posiłku: w stołówce, w świetlicy, czy też w domu rodzinnym. W programie kładzie się także nacisk na następujące wyzwania:

- mówić o żywieniu wszystkich dzieci, w miejsce stygmatyzującego „dożywiania”

¹⁰ <http://www.fundacjatesco.pl/pl/jak-dzialamy/programy-zewnetrzne/ogolnopolski-program-dozywiania-zdrowo-jesc-by-rosnac-w-sile/o-programie-6.html>

- dziecko zje dobrze tylko wtedy, jeśli wszystkim wokół będzie na tym zależało
- dziecko, jeśli damy mu taką wiedzę, może nauczyć dorosłych, co znaczy prawidłowe żywienie.

Bibliografia:

1. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 575 ze zmian.).
2. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 października 2015 r. w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego (Dz.U. 2015 poz. 1630).
3. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych – status aktu prawnego: uznany za uchylony.
4. Program Strategiczny Włączenie Społeczne na lata 2015-2020; Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie; <http://www.rops.krakow.pl/gora/strategie-i-programy-3/program-strategiczny-wlaczenie-spoleczne-84.html>.
5. Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020; (http://www.rpo.malopolska.pl/o-programie/zapoznaj-sie-z-prawem-i-dokumentami/szczegolowy_opisu_osi_priorytetowych_regionalnego_programu_operacyjnego_wojewodztwa_malopolskiego).
6. Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE) (Dz. Urz. UE L 394 z 30.12.2006).
7. Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020; (<http://www.mr.gov.pl/>).
8. Wsparcie dzienne dla rodzin w województwie małopolskim. Badanie małopolskich placówek wsparcia dziennego; Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Departament Polityki Regionalnej, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego; Kraków 2017 (<https://www.obserwatorium.malopolska.pl>).
9. Standardy programowe funkcjonowania placówek wsparcia dziennego na terenie M.St. Warszawy; <https://warszawarodzinna.um.warszawa.pl/pomoc-rodzinom-zagro-onym-wykluczeniem/plac-wki-wsparcia-zewn>.
10. RAPORT KOŃCOWY z oceny stopnia spełniania przez placówki wsparcia dziennego Standardów programowych; <https://warszawarodzinna.um.warszawa.pl/pomoc-rodzinom-zagro-onym-wykluczeniem/plac-wki-wsparcia-zewn>.
11. Rodzaje rozwiązań w zakresie wsparcia dziennego dzieci i młodzieży – problemy, oferta i wyzwania; prof. Mirosław Grewiński; Kraków 2017; <https://www.obserwatorium.malopolska.pl/wp->

content/uploads/2017/02/MG_Rodzaje_rozwi%C4%85za%C5%84_wsparcie_dzien_dzieci_m%C5%82odzie%C5%BCy.pdf.

12. Dallemura E., Nowaczewski P., Szmyd R. (red.), Suwak. Innowacyjna metoda kontraktowania usług społecznych na rzecz dzieci. Podręcznik dla NGO.

Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie – Europejskie Ramy Odniesienia

1. POROZUMIEWANIE SIĘ W JĘZYKU OJCZYSTYM¹¹

Definicja:

Porozumiewanie się w języku ojczystym to zdolność wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) oraz językowej interakcji w odpowiedniej i kreatywnej formie w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych – w edukacji i szkoleniu, pracy, domu i czasie wolnym.

Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją:

Kompetencja komunikacyjna jest wynikiem opanowania języka ojczystego, nieodłącznie związanego z rozwojem indywidualnych zdolności poznawczych umożliwiających interpretację świata i relacje z innymi ludźmi. Porozumiewanie się w języku ojczystym wymaga od osoby znajomości słownictwa, gramatyki funkcjonalnej i funkcji języka. Obejmuje ona świadomość głównych typów interakcji słownej, znajomość pewnego zakresu tekstów literackich i innych, głównych cech rozmaitych stylów i rejestrów języka oraz świadomość zmienności języka i sposobów porozumiewania się w różnych kontekstach.

Osoby powinny posiadać umiejętność porozumiewania się w mowie i piśmie w różnych sytuacjach komunikacyjnych, a także obserwowania swojego sposobu porozumiewania się i przystosowywania go do wymogów sytuacji. Kompetencja ta obejmuje również umiejętności rozróżniania i wykorzystywania różnych typów tekstów, poszukiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji, wykorzystywania pomocy oraz formułowania i wyrażania własnych argumentów w mowie i w piśmie w przekonujący sposób, odpowiednio do kontekstu.

¹¹ W kontekście wielokulturowych i wielojęzycznych społeczeństw Europy uznaje się, że język ojczysty nie we wszystkich przypadkach musi być językiem urzędowym państwa członkowskiego oraz że umiejętność porozumiewania się w języku urzędowym jest warunkiem wstępnym zapewnienia pełnego uczestnictwa jednostki w społeczeństwie. W niektórych państwach członkowskich językiem ojczystym może być jeden z kilku języków urzędowych. Środki stosowane w takich przypadkach, oraz odpowiednie stosowanie definicji, należą do kompetencji poszczególnych państw członkowskich i są uzależnione od ich specyficznych potrzeb i okoliczności.

Pozytywna postawa w stosunku do porozumiewania się w ojczystym języku obejmuje skłonność do krytycznego i konstruktywnego dialogu, wrażliwość na walory estetyczne oraz chęć ich urzeczywistniania oraz zainteresowanie kontaktami z innymi ludźmi. Wiąże się to ze świadomością oddziaływania języka na innych ludzi oraz potrzebę rozumienia i używania języka w sposób pozytywny i odpowiedzialny społecznie.

2. POROZUMIEWANIE SIĘ W JĘZYKACH OBCYCH¹²

Definicja:

Porozumiewanie się w obcych językach opiera się w znacznej mierze na tych samych wymiarach umiejętności, co porozumiewanie się w języku ojczystym – na zdolności do rozumienia, wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) w odpowiednim zakresie kontekstów społecznych i kulturalnych (w edukacji i szkoleniu, pracy, domu i czasie wolnym) w zależności od chęci lub potrzeb danej osoby. Porozumiewanie się w obcych językach wymaga również takich umiejętności, jak mediacja i rozumienie różnic kulturowych. Stopień opanowania języka przez daną osobę może być różny w przypadku czterech kompetencji językowych (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) i poszczególnych języków oraz zależny od społecznego i kulturowego kontekstu osobistego, otoczenia oraz potrzeb lub zainteresowań danej osoby.

Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją:

Kompetencja porozumiewania się w obcych językach wymaga znajomości słownictwa i gramatyki funkcjonalnej oraz świadomości głównych typów interakcji słownej i rejestrów języka. Istotna jest również znajomość konwencji społecznych oraz aspektu kulturowego i zmienności języków. Na niezbędne umiejętności w zakresie komunikacji w językach obcych składa się zdolność rozumienia komunikatów słownych, inicjowania, podtrzymywania

¹² Ważne jest uznanie faktu, że liczni Europejczycy żyją w rodzinach i społecznościach dwujęzycznych lub wielojęzycznych oraz że język urzędowy kraju, w którym mieszkają, może nie być ich językiem ojczystym. Dla tych grup wspomniana wyżej umiejętność może dotyczyć raczej języka urzędowego niż języka obcego. Ich potrzeby, motywacja oraz społeczne lub ekonomiczne powody rozwijania tej umiejętności jako wsparcia dla integracji będą inne niż na przykład w przypadku osób, które uczą się języka obcego z myślą o podróżach lub pracy. Środki stosowane w takich przypadkach, oraz odpowiednie stosowanie definicji, podlegają kompetencji poszczególnych państw członkowskich i są uzależnione od ich specyficznych potrzeb i okoliczności.

i kończenia rozmowy oraz czytania, rozumienia i pisania tekstów, odpowiednio do potrzeb danej osoby. Osoby powinny także być w stanie właściwie korzystać z pomocy oraz uczyć się języków również w nieformalny sposób w ramach uczenia się przez całe życie.

Pozytywna postawa obejmuje świadomość różnorodności kulturowej, a także zainteresowanie i ciekawość języków i komunikacji międzykulturowej.

3. KOMPETENCJE MATEMATYCZNE I PODSTAWOWE KOMPETENCJE NAUKOWO-TECHNICZNE

Definicja:

- A. Kompetencje matematyczne obejmują umiejętność rozwijania i wykorzystywania myślenia matematycznego w celu rozwiązywania problemów wynikających z codziennych sytuacji. Istotne są zarówno proces i czynność, jak i wiedza, przy czym podstawę stanowi należyte opanowanie umiejętności liczenia. Kompetencje matematyczne obejmują – w różnym stopniu – zdolność i chęć wykorzystywania matematycznych sposobów myślenia (myślenie logiczne i przestrzenne) oraz prezentacji (wzory, modele, konstrukty, wykresy, tabele).*
- B. Kompetencje naukowe odnoszą się do zdolności i chęci wykorzystywania istniejącego zasobu wiedzy i metodologii do wyjaśniania świata przyrody, w celu formułowania pytań i wyciągania wniosków opartych na dowodach. Za kompetencje techniczne uznaje się stosowanie tej wiedzy i metodologii w odpowiedzi na postrzegane potrzeby lub pragnienia ludzi. Kompetencje w zakresie nauki i techniki obejmują rozumienie zmian powodowanych przez działalność ludzką oraz odpowiedzialność poszczególnych obywateli.*

Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją:

- A. Konieczna wiedza w dziedzinie matematyki obejmuje solidną umiejętność liczenia, znajomość miar i struktur, głównych operacji i sposobów prezentacji matematycznej, rozumienie terminów i pojęć matematycznych, a także świadomość pytań, na które matematyka może dać odpowiedź.*

Osoba powinna posiadać umiejętności stosowania głównych zasad i procesów matematycznych w codziennych sytuacjach prywatnych i zawodowych, a także śledzenia

i oceniania ciągów argumentów. Powinna ona być w stanie rozumować w matematyczny sposób, rozumieć dowód matematyczny i komunikować się językiem matematycznym oraz korzystać z odpowiednich pomocy.

Pozytywna postawa w matematyce opiera się na szacunku dla prawdy i chęci szukania przyczyn i oceniania ich zasadności.

- B. *W przypadku nauki i techniki, niezbędna wiedza obejmuje główne zasady rządzące naturą, podstawowe pojęcia naukowe, zasady i metody, technikę oraz produkty i procesy techniczne, a także rozumienie wpływu nauki i technologii na świat przyrody. Kompetencje te powinny umożliwiać osobom lepsze rozumienie korzyści, ograniczeń i zagrożeń wynikających z teorii i zastosowań naukowych oraz techniki w społeczeństwach w sensie ogólnym (w powiązaniu z podejmowaniem decyzji, wartościami, zagadnieniami moralnymi, kulturą itp.).*

Umiejętności obejmują zdolność do wykorzystywania i posługiwania się narzędziami i urządzeniami technicznymi oraz danymi naukowymi do osiągnięcia celu bądź podjęcia decyzji lub wyciągnięcia wniosku na podstawie dowodów. Osoby powinny również być w stanie rozpoznać niezbędne cechy postępowania naukowego oraz posiadać zdolność wyrażania wniosków i sposobów rozumowania, które do tych wniosków doprowadziły.

Kompetencje w tym obszarze obejmują postawy krytycznego rozumienia i ciekawości, zainteresowanie kwestiami etycznymi oraz poszanowanie zarówno bezpieczeństwa, jak i trwałości, w szczególności w odniesieniu do postępu naukowo – technicznego w kontekście danej osoby, jej rodziny i społeczności oraz zagadnień globalnych.

4. KOMPETENCJE INFORMATYCZNE

Definicja:

Kompetencje informatyczne obejmują umiejętne i krytyczne wykorzystywanie technologii społeczeństwa informacyjnego (TSI) w pracy, rozrywce i porozumiewaniu się. Opierają się one na podstawowych umiejętnościach w zakresie TIK: wykorzystywania komputerów

do uzyskiwania, oceny, przechowywania, tworzenia, prezentowania i wymiany informacji oraz do porozumiewania się i uczestnictwa w sieciach współpracy za pośrednictwem Internetu.

Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją:

Kompetencje informatyczne wymagają solidnego rozumienia i znajomości natury, roli i możliwości TSI w codziennych kontekstach: w życiu osobistym i społecznym, a także w pracy. Obejmuje to główne aplikacje komputerowe – edytory tekstu, arkusze kalkulacyjne, bazy danych, przechowywanie informacji i posługiwanie się nimi – oraz rozumienie możliwości i potencjalnych zagrożeń związanych z Internetem i komunikacją za pośrednictwem mediów elektronicznych (poczta elektroniczna, narzędzia sieciowe) do celów pracy, rozrywki, wymiany informacji i udziału w sieciach współpracy, a także do celów uczenia się i badań. Osoby powinny także rozumieć, w jaki sposób TSI mogą wspierać kreatywność i innowacje, a także być świadome zagadnień dotyczących prawdziwości i rzetelności dostępnych informacji oraz zasad prawnych i etycznych mających zastosowanie przy interaktywnym korzystaniu z TSI.

Konieczne umiejętności obejmują zdolność poszukiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji oraz ich wykorzystywania w krytyczny i systematyczny sposób, przy jednoczesnej ocenie ich odpowiedniości, z rozróżnieniem elementów rzeczywistych od wirtualnych przy rozpoznawaniu połączeń. Osoby powinny posiadać umiejętności wykorzystywania narzędzi do tworzenia, prezentowania i rozumienia złożonych informacji, a także zdolność docierania do usług oferowanych w Internecie, wyszukiwania ich i korzystania z nich; powinny również być w stanie stosować TSI jako wsparcie krytycznego myślenia, kreatywności i innowacji.

Korzystanie z TSI wymaga krytycznej i refleksyjnej postawy w stosunku do dostępnych informacji oraz odpowiedzialnego wykorzystywania mediów interaktywnych. Rozwijaniu tych kompetencji sprzyja również zainteresowanie udziałem w społecznościach i sieciach w celach kulturalnych, społecznych lub zawodowych.

5. UMIEJĘTNOŚĆ UCZENIA SIĘ

Definicja:

„Umiejętność uczenia się” to zdolność konsekwentnego i wytrwałego uczenia się, organizowania własnego procesu uczenia się, w tym poprzez efektywne zarządzanie czasem i informacjami, zarówno indywidualnie, jak i w grupach.

Kompetencja ta obejmuje świadomość własnego procesu uczenia się i potrzeb w tym zakresie, identyfikowanie dostępnych możliwości oraz zdolność pokonywania przeszkód w celu osiągnięcia powodzenia w uczeniu się.

Kompetencja ta oznacza nabywanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy i umiejętności, a także poszukiwanie i korzystanie ze wskazówek. Umiejętność uczenia się pozwala osobom nabyć umiejętność korzystania z wcześniejszych doświadczeń w uczeniu się i ogólnych doświadczeń życiowych w celu wykorzystywania i stosowania wiedzy i umiejętności w różnorodnych kontekstach – w domu, w pracy, a także w edukacji i szkoleniu. Kluczowymi czynnikami w rozwinięciu tej kompetencji u danej osoby są motywacja i wiara we własne możliwości.

Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją:

W sytuacji, kiedy uczenie się skierowane jest na osiągnięcie konkretnych celów pracy lub kariery, osoba powinna posiadać znajomość wymaganych kompetencji, wiedzy, umiejętności i kwalifikacji. We wszystkich przypadkach umiejętność uczenia się wymaga od osoby znajomości i rozumienia własnych preferowanych strategii uczenia się, silnych i słabych stron własnych umiejętności i kwalifikacji, a także zdolności poszukiwania możliwości kształcenia i szkolenia się oraz dostępnej pomocy lub wsparcia.

Umiejętność uczenia się wymaga po pierwsze nabycia podstawowych umiejętności czytania, pisania, liczenia i umiejętności w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych koniecznych do dalszego uczenia się. Na podstawie tych umiejętności, osoba powinna być w stanie docierać do nowej wiedzy i umiejętności oraz zdobywać, przetwarzać i przyswajać je. Wymaga to efektywnego zarządzania własnymi wzorcami uczenia się, kształtowania kariery i pracy, a szczególnie wytrwałości w uczeniu się, koncentracji na dłuższych okresach oraz krytycznej refleksji na temat celów uczenia się. Osoby powinny być w stanie poświęcać czas na samodzielną naukę charakteryzującą się samodyscypliną, ale również na wspólną pracę w ramach procesu uczenia się, czerpać korzyści z różnorodności grupy oraz dzielić się nabytą

wiedzą i umiejętnościami. Powinny one być w stanie organizować własny proces uczenia się, ocenić swoją pracę oraz w razie potrzeby szukać rady, informacji i wsparcia.

Pozytywna postawa obejmuje motywację i wiarę we własne możliwości w uczeniu się i osiągnięciu sukcesów w tym procesie przez całe życie. Nastawienie na rozwiązywanie problemów sprzyja zarówno procesowi uczenia się, jak i zdolności osoby do pokonywania przeszkód i zmieniania się. Chęć wykorzystywania doświadczeń z życia i uczenia się, a także ciekawość w poszukiwaniu możliwości uczenia się i wykorzystywania tego procesu w różnorodnych sytuacjach życiowych to niezbędne elementy pozytywnej postawy.

6. KOMPETENCJE SPOŁECZNE I OBYWATELSKIE

Definicja:

Są to kompetencje osobowe, interpersonalne i międzykulturowe obejmujące pełny zakres zachowań przygotowujących osoby do skutecznego i konstruktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym, szczególnie w społeczeństwach charakteryzujących się coraz większą różnorodnością, a także rozwiązywania konfliktów w razie potrzeby. Kompetencje obywatelskie przygotowują osoby do pełnego uczestnictwa w życiu obywatelskim w oparciu o znajomość pojęć i struktur społecznych i politycznych oraz poczucie się do aktywnego i demokratycznego uczestnictwa.

Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją:

A. *Kompetencje społeczne są związane z dobrem osobistym i społecznym, które wymaga świadomości, w jaki sposób można zapewnić sobie optymalny poziom zdrowia fizycznego i psychicznego, rozumianego również jako zasób danej osoby i jej rodziny oraz bezpośredniego otoczenia społecznego, a także wiedzy, w jaki sposób może się do tego przyczynić odpowiedni styl życia. Dla powodzenia w kontaktach interpersonalnych i uczestnictwie społecznym niezbędne jest rozumienie zasad postępowania i reguł zachowania ogólnie przyjętych w różnych społeczeństwach i środowiskach (np. w pracy). Równie istotna jest świadomość podstawowych pojęć dotyczących osób, grup, organizacji zawodowych, równości płci i niedyskryminacji, społeczeństwa i kultury. Konieczne jest rozumienie wielokulturowych i społeczno-ekonomicznych wymiarów społeczeństw europejskich, a także wzajemnej interakcji narodowej tożsamości kulturowej i tożsamości europejskiej.*

Podstawowe umiejętności w zakresie tej kompetencji obejmują zdolność do konstruktywnego porozumiewania się w różnych środowiskach, wykazywania się tolerancją, wyrażania i rozumienia różnych punktów widzenia, negocjowania połączonego ze zdolnością tworzenia klimatu zaufania, a także zdolność do empatii. Osoby powinny być zdolne do radzenia sobie ze stresem i frustracją oraz do wyrażania ich w konstruktywny sposób, a także powinny dokonywać rozróżnienia sfery osobistej i zawodowej.

Kompetencja ta opiera się na współpracy, asertywności i prawości. Osoby powinny interesować się rozwojem społeczno-gospodarczym, komunikacją międzykulturową, cenić różnorodność i szanować innych ludzi, a także być przygotowane na pokonywanie uprzedzeń i osiągnięcie kompromisu.

B. Kompetencje obywatelskie opierają się na znajomości pojęć demokracji, sprawiedliwości, równości, obywatelstwa i praw obywatelskich, łącznie ze sposobem ich sformułowania w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej i międzynarodowych deklaracjach oraz ich stosowaniem przez różne instytucje na poziomach lokalnym, regionalnym, krajowym, europejskim i międzynarodowym. Obejmują one również znajomość współczesnych wydarzeń, jak i głównych wydarzeń i tendencji w narodowej, europejskiej i światowej historii. Ponadto, należy zwiększyć świadomość celów, wartości i polityk, jakimi kierują się ruchy społeczne i polityczne. Niezbędna jest również znajomość integracji europejskiej oraz struktur UE, z ich głównymi celami i wartościami, jak i świadomość różnorodności i tożsamości kulturowych w Europie.

Umiejętności w zakresie kompetencji obywatelskich obejmują zdolność do efektywnego zaangażowania, wraz z innymi ludźmi, w działania publiczne, wykazywania solidarności i zainteresowania rozwiązywaniem problemów stojących przed lokalnymi i szerszymi społecznościami. Do umiejętności tych należy krytyczna i twórcza refleksja oraz konstruktywne uczestnictwo w działaniach społeczności lokalnych i sąsiedzkich oraz procesach podejmowania decyzji na wszystkich poziomach, od lokalnego, poprzez krajowy, po europejski, szczególnie w drodze głosowania.

Pełne poszanowanie praw człowieka, w tym równości, jako podstawy demokracji, uznanie i zrozumienie różnic w systemach wartości różnych religii i grup etnicznych, to

fundamenty pozytywnej postawy. Oznacza ona zarówno wykazywanie poczucia przynależności do własnego otoczenia, kraju, Unii Europejskiej i Europy jako całości oraz do świata, jak i gotowość do uczestnictwa w demokratycznym podejmowaniu decyzji na wszystkich poziomach. Obejmuje ona również wykazywanie się poczuciem obowiązku, jak i okazywanie zrozumienia i poszanowania wspólnych wartości, niezbędnych do zapewnienia spójności wspólnoty, takich jak respektowanie demokratycznych zasad. Konstrukttywne uczestnictwo obejmuje również działalność obywatelską, wspieranie różnorodności i spójności społecznej i zrównoważonego rozwoju oraz gotowość poszanowania wartości i prywatności innych osób.

7. INICJATYWNOŚĆ I PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Definicja:

Inicjatywność i przedsiębiorczość oznaczają zdolność osoby do wcielania pomysłów w czyn. Obejmują one kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów. Stanowią one wsparcie dla indywidualnych osób nie tylko w ich codziennym życiu prywatnym i społecznym, ale także w ich miejscu pracy pomagając im uzyskać świadomość kontekstu ich pracy i zdolność wykorzystywania szans; są podstawą bardziej konkretnych umiejętności i wiedzy potrzebnych tym, którzy podejmują przedsięwzięcia o charakterze społecznym lub handlowym lub w nich uczestniczą. Powinny one obejmować świadomość wartości etycznych i promować dobre zarządzanie.

Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją:

Konieczna wiedza obejmuje zdolność identyfikowania dostępnych możliwości działalności osobistej, zawodowej lub gospodarczej, w tym szerszych zagadnień stanowiących kontekst pracy i życia ludzi, takich jak ogólne rozumienie zasad działania gospodarki, a także szanse i wyzwania stojące przed pracodawcami i organizacjami. Osoby powinny również być świadome zagadnień etycznych związanych z przedsiębiorstwami oraz tego, w jaki sposób mogą one wywoływać pozytywne zmiany, np. poprzez sprawiedliwy handel lub przedsięwzięcia społeczne.

Umiejętności odnoszą się do proaktywnego zarządzania projektami (co obejmuje np. planowanie, organizowanie, zarządzanie, kierowanie i zlecanie zadań, analizowanie,

komunikowanie, sporządzanie raportów, ocenę i sprawozdawczość), skutecznej reprezentacji i negocjacji oraz zdolności zarówno pracy indywidualnej, jak i współpracy w zespołach. Niezbędna jest umiejętność oceny i identyfikacji własnych mocnych i słabych stron, a także oceny ryzyka i podejmowania go w uzasadnionych przypadkach.

Postawa przedsiębiorcza charakteryzuje się inicjatywnością, aktywnością, niezależnością i innowacyjnością zarówno w życiu osobistym i społecznym, jak i w pracy. Obejmuje również motywację i determinację w kierunku realizowania celów, czy to osobistych, czy wspólnych, zarówno prywatnych jak i w pracy.

8. ŚWIADOMOŚĆ I EKSPRESJA KULTURALNA

Definicja:

Docenianie znaczenia twórczego wyrażania idei, doświadczeń i uczuć za pośrednictwem szeregu środków wyrazu, w tym muzyki, sztuk teatralnych, literatury i sztuk wizualnych.

Niezbędna wiedza, umiejętności i postawy powiązane z tą kompetencją:

Wiedza kulturalna obejmuje świadomość lokalnego, narodowego i europejskiego dziedzictwa kulturalnego oraz jego miejsca w świecie. Obejmuje ona podstawową znajomość najważniejszych dzieł kultury, w tym współczesnej kultury popularnej. Niezbędne jest rozumienie kulturowej i językowej różnorodności w Europie i w innych regionach świata oraz konieczności jej zachowania, a także zrozumienie znaczenia czynników estetycznych w życiu codziennym.

Umiejętności obejmują zarówno wrażliwość, jak i ekspresję: wrażliwość i przyjemność z odbioru dzieł sztuki i widowisk, jak i wyrażanie siebie poprzez różnorodne środki z wykorzystaniem wrodzonych zdolności. Umiejętności obejmują również zdolność do odniesienia własnych punktów widzenia w zakresie twórczości i ekspresji do opinii innych oraz rozpoznawania i wykorzystywania społecznych i ekonomicznych szans w działalności kulturalnej. Ekspresja kulturalna jest niezbędna do rozwijania twórczych umiejętności, które mogą być wykorzystywane w wielu sytuacjach zawodowych.

Dogłębne zrozumienie własnej kultury oraz poczucie tożsamości mogą być podstawą szacunku i otwartej postawy wobec różnorodności ekspresji kulturalnej. Pozytywna postawa

obejmuje również kreatywność oraz chęć pielęgnowania zdolności estetycznych poprzez wyrażanie siebie środkami artystycznymi i udział w życiu kulturalnym.